

השבוע בגליון

♦ **תנא דבי אליהו** - אליהו הנביא?

♦ **מכובד בקריאת הכתובה**

♦ **האם העדים קוראים מה כתוב** בכתובה לפני חתימתם?

♦ **טופסי כתובה אחידים**

♦ **מסכת נדרים**

♦ **מדוע לא למדו נדרים בבבלי?**

♦ **בני ארץ ישראל למדו תלמוד בבלי**

♦ **לסכור את פי הקראים**

♦ **האם היה צפוף בירושלים?**

בשורה לקוראי הגליון!

ניתן לקבל את הגליון בדוא"ל מידי שבוע חינם

להצטרפות: meorot@meorot.co.il

דבר העורך

אשר בחר בנו

מספר ימים לאחר חג שמחת תורה לפני כמה שנים, טלפן אחד הקוראים למערכת מאורות הדף היומי, וביקש להפנות את תשומת ליבנו למאורע מעניין שהתרחש בבית הכנסת שבו התפלל. שמענו את הדברים, רשמנו אותם, והרי הם לפניכם לקראת חג שמחת תורה הבעל"ט.

במהלך מכירת העליות על ידי הגבאי, יהודי נכבד החליט לרכוש לעצמו את עליית "חתן תורה". אוהב האיש את התורה ואת לומדיה, ואף בעצמו הוא קובע עיתים לתורה, ומשכך, הוא חש צורך גדול וחשק עז לעלות לתורה בעליה זו המכונה "חתן תורה" והמסמלת יותר מכל העליות את הקשר של לומדי התורה אליה. חתן תורה.

משכך, כאשר הוצעה עליה זו על ידי הגבאי לכל המרבה במחיר, לא הרפה האיש ועל כל מחיר שנוקב בחלל בית הכנסת מפי אחד המתפללים, הוסיף מיועדנו כהנה וכהנה, עד אשר לבסוף הכריז הגבאי "חתן תורה... פעם ראשונה, פעם שניה ופעם שלישית - זכה לזו" והאיש קרן מנחת ומאושר. סוף סוף יזכה לעלות לחתן תורה.

דף קו/א דהוה מתני ליה סדר דאליהו

"תנא דבי אליהו" - אליהו הנביא?

בגמרתנו מסופר כי רב ענן זכה שאליהו הנביא זכור לטוב נגלה אליו פעמים רבות ולמד עמו. את דברי התורה שלמד עמו קיבץ רב ענן בסדר אליהו רבה וסדר אליהו זוטא. סדרים אלה מצויים בידינו בספר בשם תנא דבי אליהו.

מעניין לציין, כי המילה הראשונה בספר היא "ויגרש" ובשם הרוקח נמסר כי בכוונה נבחרה מילה זו לפתוח בה את הספר, כי היא בגימטריה תנא דבי אליהו [519].

במסכתות רבות נטועות אמרות בשם תנא דבי אליהו. בנוסח זה נעשה שימוש לכל האימרות שהובאו מבתי מדרשם של גדולי האומה, כגון "תנא דבי רבי ישמעאל" - שנו בבית מדרשו של רבי ישמעאל. באמור הגמרא "תנא דבי אליהו", למה כוונתה?

ובכן, יש שמסורת בידם כי מדובר באליהו הנביא, ובאמרה המפורסמת "תנא דבי אליהו, כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא", אף מוסיפים "תנא דבי אליהו **זכור לטוב**". ברם, בעל באר שבע (שו"ת סימן ע"א) טען, כי אליהו זה אינו אליהו הנביא שיבוא ויגאלנו, אלא הוא תנא בשם אליהו הנזכר בהקדמת הרמב"ם לסדר זרעים (ד"ה הפרק השביעי), שם מונה הרמב"ם בין היתר: "יהושע בן פרחיה, נתאי הארבל, חוני המעגל, **אליהו**. עיני בן הקוף...".

אולם החיד"א העוסק בנושא זה באחדים מספריו (ראה יעיר אוזן מערכת ת' אות כ', שם הגדולים מערכת ספרים אות ס' ס"ק ו', ובהשמטות לשער יוסף על הוריות) יצא חוצץ נגד דעה זו והוכיח כי הרמב"ם אינו מזכיר כלל תנא בשם אליהו, ואף לא יתכן שהרמב"ם יזכירו, מפני שהוא מונה שמות של **תנאים שהוזכרו במשנה**, ולכל הדעות באף משנה לא הובא דבר בשמו של תנא בשם אליהו. "אליהו" שמזכיר הרמב"ם הוא "**אליהו עיני בן הקוף**", המוזכר במסכת פרה (פרק ג' משנה ה'), ובניגוד לבאר שבע אשר נקט כי שתי שמות לפנינו, "אליהו" ו"עיני בן הקוף", מוכיח החיד"א מתוך המשנה כי שם אחד הוא - "אליהו עיני בן הקוף". "אליהו" לבדו, איפוא, לא הוזכר במשנה. מאידך, הרשב"ץ, בספרו מגן אבות (חלק ג' פרק ג') נוקט כדעה בה אחז הבאר שבע כי מימרות בשם "תנא דבי אליהו" לא נאמרו על ידי אליהו הנביא זכור לטוב, שהנה, מוצאים אנו במסכת פסחים (צב/ב): "תנא דבי אליהו, רבי נתן אומר..." האם אליהו הנביא זכור לטוב יביא דברים בשם תנאים? לפי זה עולה כי התנא אליהו היה מאחרוני התנאים, אם הוא עוד ציטט דברים בשם רבי נתן [רבי נתן

זעילוי נשמת

הר"ר **דוד מונדרר** ז"ל

בן ר' יחזקאל ז"ל

נלב"ע ג' בחשון תשס"ו

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

זעילוי נשמת

הר"ר **יהושע וייסנר** ז"ל

ב"ר חיים צבי ז"ל

נלב"ע ב' בחשון תשע"ו

תנצב"ה

הונצח ע"י חתנו ידידנו

הר"ר **זאב סלומון** ומשפ' שיחי' - בני ברק

זעילוי נשמת

מרת **נאוה בראל** ע"ה

ב"ר חיים ז"ל

נלב"ע ל' בתשרי תש"ס

תנצב"ה

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

מרת **שרה לויטס** ע"ה ב"ר שמואל ז"ל

נלב"ע ל' בתשרי **תנצב"ה**

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

ערך את המשניות עם רבי, ושניהם היו בדור האחרון של התנאים]. יש להוסיף לגבי טענה זו, כי גם בספר תנא דבי אליהו עצמו מופיעים דברי תנאים רבים! (עיין שו"ת זכר יהוסף חלק ג', תהלוכות האגדות פרק ז' עמוד 626).

יש להעיר כי בתנא דבי אליהו המצוי בידינו, מופיעים במספר מקומות חישובי תאריכים שתקופת חישובם מורה כי נערכה לאחר תקופתו של רב ענן. כגון, חישוב כמה שנים חלפו מעת החורבן וכדומה. המקובל הוא כי זמנים אלה 'עודכנו' על ידי הסופרים והמעתיקים במשך השנים (פירוש ישועות יעקב לתנא דבי אליהו, ועיין שו"ת זכר יהוסף שם).

דף קט/א אין העדים חותמין על שטר אלא אם כן קראוהו

מכובד בקריאת הכתובה

בהתקרב מועד החופה, המחותנים, או הרב מסדר הקידושין, תרים אחר שני עדים כשרים, שאינם קרובים לחתן או לכלה או ביניהם לבין עצמם, והם אלה המעידים על הקידושין, על הנישואין וכן על הכתובה. בכתובה כתובות התחייבויותיהם של בני הזוג זה לזה, מהן אישיות ומהן ממוןיות.

האם העדים קוראים מה כתוב בכתובה לפני חתימתם? יתכן שיש שקוראים אך ברור שלא הכל עושים כן. מאחר שבסוגייתנו אנו למדים כי "אין העדים חותמין על השטר אלא אם כן קראוהו", עלינו לברר כיצד עדים יכולים לחתום על שטר כתובה שמעולם לא ראוהו?

עדים יכולים לחתום על שטר שהקריאו לפניהם: ובכן, במסכת גיטין (ט/ב-א) מבואר כי עדים שהקריאו לפניהם את תוכן השטר יכולים הם לחתום עליו אף על פי שלא קראו את תכנו. ברם, היתר זה מוגבל לכך שהקורא את השטר ירא מפני האנשים שבפניהם הוא קורא וודאי לא יקריא דברים שאינם כתובים. כך גם נפסק להלכה (שולחן ערוך חו"מ סימן מ"ה סעיף ב'): "ראש בית דין שהיה יודע מניין השטר, וקרא לפניו הסופר שלו, הואיל והוא מאמין אותו ואימתו עליו, הרי זה חותם השטר אף על פי שלא קראהו הוא בעצמו. ואין שאר העם רשאים לעשות כן עד שיקרא העד השטר מילה במילה!"

הקראת הכתובה תחת החופה: בהלכה זו מצוי לכאורה פתרון לשאלתנו, שהרי שטר הכתובה מוקרא תחת החופה באזני הכל. המקריא ודאי אינו מעלה על דעתו לסטות מן הכתוב בשטר שבידו, בעוד הכל עומדים סביבו ובוחנים את דבריו. נאמן הוא, איפוא, על הקראת תוכן הכתובה ועל סמך דבריו העדים יכולים לחתום עליה גם בלא שקראהו.

כדברים הללו כתב הראב"ה (חלק ד' סימן תתי"ט) וקדמונים נוספים (עיין כתובה כהלכתה שביבי אש סימן ד' עמוד פ"א), ולא עוד אלא שבעל הגהות אשרי (גיטין פרק ב') כתב, כי אף אין צורך שהעדים יקשיבו לקריאת הכתובה כיוון שסוף סוף ברור לכל מה נכתב בכתובה ועל הדבר הברור לכל הם חותמים.

הסבר זה הולם את אלה הנוהגים כי העדים חותמים על הכתובה תחת החופה לאחר קריאת הכתובה. ברם, רבים נוהגים שהעדים חותמים על הכתובה עוד לפני כן, הם חותמים, איפוא, על כתובה שלא קראוה ולא שמעו את תכנה!

טופסי כתובה אחידים: הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א עומד על נושא זה בספרו כתובה כהלכתה (שם) והוא מיישב את המנהג בכך שבימינו כל טופסי הכתובה הם בעלי נוסח אחיד ואין רגילים להוסיף תנאים ייחודיים לכל חתן וכלה כמנהגם בימים הקדומים בקהילות שונות. מעתה רשאים העדים לסמוך על כך שתוכן כתובה זו זהה לכל הכתובות ואין כל צורך שיקראוה, מלבד ויודאו הפרטים האישיים המשתנים מכתובה לכתובה ותאריכה.

אכן, מנהג רוב האשכנזים, שאין כל שינוי בין כתובה אחת למשנָה, ואפילו סכום 'תוספת כתובה' זהה בכל הכתובות. אולם, בכתובה בה התווסף סכום מיוחד שאינו רגיל בכתובות, חובה על הרב מסדר הקידושין לעדכן בכך את העדים לפני חתימתם. כך גם כתבו הראשונים (שו"ת רש"י סימן קצ"ג, ועוד): "וצריכים העדים לראות בכתובה כדי לידע התנאי. ואם אין פנאי בכך, שואלין לחתן סכום התנאי של כתובה כפי מה שהוא, הן רב או מעט, ומקנה להם והן הולכין וחותמין בכתובה".

קריאת הכתובה כדי להפסיק בין קידושין לנישואין: בכתובות הנחתמות לפני החופה, אין קריאת הכתובה תחת החופה נועדה כי אם לשם הפסקה בין הקידושין לבין הנישואין (תוספות פסחים קב/ב וראשונים נוספים). אולם לאלה שחותמים תחת החופה, באה הקריאה, כאמור, גם כדי לאפשר את החתימה בלא קריאת העדים.

דף קי"ב ויברכו העם לכל האנשים המתנדבים לשבת בירושלים

האם היה צפוף בירושלים?

אחד הניסים המפורסמים שהתרחשו בבית המקדש הוא שהיו "עומדים צפופים ומשתחוים ורווחים". לא רק בבית המקדש היה צפוף בעת הרגלים, ירושלים המתה מליוני יהודים, בפסח היו עולים לגגות לאמירת הלל לאחר אכילת הקרבן מפני הצפיפות, ובאחד מחגי הפסח נמנו בה לפחות שנים עשר מליון איש (פסחים 116a)! גם בגמרתנו נאמר, כי ברכו את המתנדבים לגור בירושלים מפני שהמגורים בה היו קשים לרגל הדוחק העצום.

במכתב ששיגר החתם סופר זצ"ל לרבי אפרים מרגליות הוא מברר את ניסי העיר ירושלים.

קריאת התורה החלה, וככל שנקף הזמן והגבאי צחצח את גרונו להכריז "יעמוד פלוני בן פלוני..." ניכר היה כי רכוש העלייה חוכך בדעתו בדבר מה. לבסוף, טרם הזמינוהו לעלות לתורה, קם האיש ממקומו, ניגש לבימת בית הכנסת ונשא את דבריו: "אחי היקרים, מתפללים נכבדים. אנו רוקדים ביחד כבר מספר שעות, והערצתי ואהבתי אליכם, עמלי התורה, גדולה ועצומה היא. אני זוכה לקבוע עיתים לתורה בכל יום, ומשכך אני רוקד עמכם סביב התורה, משלב ידיים עם ילדי ומשמחם בחג התורה, כי היא לנו עוז ואורה.

ידידי היקרים. עתה, כאשר עליית חתן תורה" בדידי היא, ושלי היא לאחר שרכשתיה, הרשו לי לוותר על עלייה חשובה זו לטובת מי אשר יקבל על עצמו ללמוד מספר רב של דפי גמרא. בכך, השתנק קולו, אביע את חיבתי לעמלי התורה, וגם אזנה על ידי כך להגדיל תורה ולהאדירה על ידי לימוד תורה נוסף.

רחש אדיר חלף בין המתפללים. תחילה התעשת אברך צעיר והציע לרכוש עליה זו במאה דפי גמרא. קריאות שונות נשמעו מתוך הקהל, ולבסוף נרכשה העליה תמורת לימוד אלף ושלוש מאות וחמישים דפי גמרא!

אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו" בירך העולה לתורה, ומאחוריו עמד בעליה לשעבר של העליה ודמעות אושר בעיניו. "חתן תורה אמיתי הוא" שחו המתפללים, "המיקרה ומכבדה יותר מגופו!" שהלא שילם טבין ותקלין על רכישת העליה, ושנמח בו כאילו הוא בעצמו עולה לתורה.

תלמיד חכם מבאי בית מדרשו שח, כי אין לתאר ואין לשער את החינוך לאהבת תורה שספגו ילדי בית הכנסת שזכו לעמוד במעמד שבו כל המתפללים, מכבדים את התורה ומוקירים אותה.

אכן, יום מיוחד זה, שבו הקהילה כולה מתאספת יחדיו, מתוך שמחה וחדווה, לרקוד לכבודו של תורה ולהודות לגנות התורה, הוא יום אשר בו ניתן

לא בכל יום אפשר לצאת למסע חדש, מההתחלה. בימים אלו סיימנו אלפי לומדי "תוך חלקט" מחזור לימוד יומי של 12 שנים! ו...החלו את סבב לימוד הש"ס, חדש עם קטעי גמרא, הלכה והגות ידשים. זוהי ההזדמנות שלך לקבוע 'עיתים לתורה'. לומדים כמה דקות וחוכים בסיפוק רוחני עצום!

קבע עיתים ללימוד
עכשיו! *3029

חודש ראשון התנסות חינם

להשריש את אהבת התורה בקרב הדור הצעיר, להעביר הלאה את הלפיד מדור לדור, עד ביאת משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעבודה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בסדר זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף ק"ב כל ימי עני רעים... בן סירא אומר אף לילות כל - מה מרבה?

לכאורה דברי בן סירא מיותרים, שהלא דרשו חז"ל על אודות זכירת יציאת מצרים "ימי חייך - הימים, כל ימי חייך - הלילות", ואף כאן נדרוש "כל ימי עני" - הלילות?

ביאר המגיד מפלאצק: הלא אמרו בסוגיה "והאיכא שבתות וימים טובים? כדשמואל דאמר שמואל שינוי וסת תחלת חולי מעים", ונמצא שבהחלט ניתן לומר שה"כל" מרבה שבתות וימים טובים, ונצרך איפוא ריבוי מיוחד ללילות (הגדה של פסח, מגיד צדק).

דף ק"ב תחילת חולי מעים

עני בריא

בשפת האידיש מקובל לקרוא לעני ואביון המופלג בעניות "עני בריא" (א געזונטער ארימאן).

הסביר רבי ברוך מרדכי ליפשיץ, רבה של בויברויסק:

חז"ל אמרו ששינוי הרגלי אכילה אצל עני, באוכלו בשבת מאכלים טובים מכדי הרגלו בחול, גורם לו חולי מעיים. לכן, אומרת הגמרא, "כל ימי עני רעים".

מעולם לא אמר אדם צר לי המקום בירושלים: במסכת אבות (פרק ה' משנה ה') נאמר: "ולא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלים". כלומר, היה מקום לכולם. מנגד, באותה משנה מצויין נס נוסף ש"עומדים צפופים ומשתחוים ורווחים". כיצד יתכן, תמה החתם סופר שבירושלים היה מרווח ודווקא בעזרה היה צפוף, הכי ניסיה של כל העיר לא חלו בבית המקדש?

מעלת ההדחקות בקבלת פני השכינה: הוא מעלה אפשרות מעניינת כי במיוחד לא נעשה נס לעומדים בעזרה כדי שיעמדו צפופים, לפי שיטתו מעלה בהדחקות לקבלת פני השכינה, ובעת שהשתחוו הכל חשו בנס "ומשתחוים ורווחים". הוא מציין כי רבי שמעון בר צמח, הלא הוא התשב"ץ (שו"ת, חלק ג' סימן ר"א) מספר כי גם בזמנו נעשה נס שכזה בבית הכנסת בירושלים שהיה מלא וגדוש כל ימות השנה באנשי המקום, ובחג השבועות, בו נהגו באותן שנים לעלות יהודים מארצות סמוכות, היו גם הם גודשים את בית הכנסת ובכל זאת ישבו בו ברווח. החתם סופר מוסיף משפט עלום: "והשם יודע כי עיני ראו בחוץ לארץ דבר זה, ולא אוכל לפרש מפני פריצי עמנו".

ברם, לאור המבואר בגמרתנו שבירושלים שרר דוחק בפועל, הוא נמנע מלפרש כך, אלא הוא מסביר שאכן המקום לא היה מרווח והנס היה בכך שהכל קיבלו את הדברים ברוח טובה ובנעימות ולא התלוננו על הדוחק. מעתה אין לתמוה מדוע בבית המקדש היה צפוף, שהרי גם בכל העיר שרר דוחק. רק בעת שהשתחוו נעשה נס שהתרווח המקום, כדי שיוכלו להשתחוות לפני ה' (ראה שו"ת חתם סופר יו"ד סימן רל"ד, דרשת חתם סופר חלק ב' דף שסג/ב ססד/א וחיזושי חתם סופר על התורה חלק ג' דף קל"א, ובספר ליקוטי הערות לשו"ת חתם סופר שם).

מסכת נדרים

מסכת נדרים, בלימודה פותחים השבוע לומדי הדף היומי, נכללה בסדר "נשים", אף על פי שאינה עוסקת בענייני אישות כיתר המסכתות שבסדר זה. במסכת סוטה (ב/א) מבארת הגמרא, כי אגב פרק "המדיר" שבמסכת כתובות, העוסק בענייני נדרים שבין בעל לאשה, סודרה לאחריה מסכת נדרים ובעקבותיה מסכת נזיר.

הרמב"ם (בהקדמתו לפירוש המשנה) כותב טעם נוסף למיקום מסכת נדרים בסדר "נשים", שפרשת נדרים שבתורה [בתחילת פרשת מטות שבחומש במדבר], עוסקת בעיקרה בנדרים שאב רשאי להפר לבתו ובעל רשאי להפר לאשתו, כאשר האירוסין והנישואין הם הקובעים מי יפר את נדרי האשה - אביה או בעלה.

★ ★ ★

ענייני נדרים כוללים שני נושאים ראשיים המתפצלים לתתי-נושאים: **א.** מהו נדר. **ב.** כיצד אפשר לבטלו.

"נדר": אדם יכול לאסור על עצמו הנאה מוגבלת, או כוללת, מחפץ מסויים או מאדם מסויים, והוא גם יכול לאסור על אחרים ליהנות מחפץ השייך לו או ממנו עצמו.

חציו הראשון של הפרק הראשון במסכתנו עוסק בלשון נדרים ובנוסחם. חציו השני וכן הפרק השני עוסקים בדיני 'התפסה' ובפרטים שונים מלשונות הנדרים. הפרק השלישי מתמקד בנדרים שאינם חלים מפני שנעשו בכפייה; כהגזמה; כזירוז והמרצה. עוד בפרק שלישי, וכן בפרקים השישי והשביעי, מפרשים לשונות שונים של נדרים, מה נכלל בהם [כגון הנדר הנאה מ"זרעו של אברהם", האם נכרים כלולים בנדר?]. הפרק הרביעי והחמישי עוסקים בשאלות על אודות מי שהדיר הנאה את חבירו, שלא יהנה ממנו, מה מותר ומה אסור - המותר לו ללמדו תורה ולבקרו כשהוא חולה? הפרק השמיני תוחם את הזמנים הנכללים בנדר בהתאם ללשון הנדר, וכגון מי שנדר עד הפסח - האם כוונתו לתחילת החג או לסופו? וכהנה.

מהפרק התשיעי ואילך עד סוף המסכת, דנות הסוגיות בדרכי התרת נדרים.

הפרק התשיעי דן באלו אמתלאות ניתן להתיר נדר. הפרק העשירי והפרק הי"א עוסקים בהפרת נדר על ידי בעל ואב, לאשה ולנערה [וכן לנערה המאורסה בה ההפרה מתבצעת על ידי שניהם].

אגב עניינים אלה מתבארים במסכתנו גם ענייני חרמות ונידוים, ענייני מוסר וצניעות שונים, דיני ביקור חולים, ופרטים בענייני קידושין, קרבנות ועוד.

בפתח לימוד המסכת נציין, כי ישנם שני אופנים להתרת נדר: "חרטה" ו"פתח".

"חרטה": הנודר מתחרט מלכתחילה על נדרו ומביע את דעתו כי היה מעדיף שמעולם לא היה נודר. **"פתח":** הנודר אינו מתחרט על נדרו מלכתחילה, אלא טוען שאם היה יודע שנדרו יגרום לתוצאה מסויימת, זו או אחרת - לא היה נודר.

את ה"חרטה" או את ה"פתח" יש לשטוח לפני חכם מומחה או לפני שלשה אנשים, והם מכריזים כי הנדר מותר.

"אחת בבוקר
ואחת בתערף
2"

גם שמעון, נהג מונית
מאשקלון לא מותר.

2 משניות ביום וכל היום
נראה אחרת.

כולם מצטרפים
מה איתך?

לקבלת ספרון חודשי ראשון חינם
מתקשרים ומאירים את הנשמה! *3764

מדוע לא למדו נדרים בבבל?

לומדי מסכת נדרים יעמדו על כך שנוסח הגמרא שונה מן הנוסח שהתרגלו אליו במסכתות אחרות ומטבעות לשון בלתי מוכרים משמשים בו למכביר. במקום "תיקו" נמצא (ז/א ועוד) "תיבעי"; ציטוט מן המשנה יובא ב"אמר מר" (ראה תוס' כ/א ד"ה אמר מר ובהערה שבש"ס עוז והדר שם); "מיתבי" יובא במקום "תא שמע" (ראה שיטה מקובצת יא/ב) ועוד ועוד. פעמים רבות נזקקו הראשונים מבארי הגמרא לשינויים אלה וכתבו כי "לשון נדרים - משונה" (עיין בתוספות שם, ברא"ש ב/ב פה/ה ועוד). בנוסף לכל אלה יש שינויי גירסאות רבים מאד במסכתנו (ראה באוצר הגאונים למסכתנו בהקדמה עמוד 5 ועמוד 7), ובפירושה קיימות מחלוקות רבות מאד.

מה פשר כל זאת?

"לא נשנית נדרים בישיבה": מתברר כי הגאונים, חכמי סורא ופומבדיתא, שתקופתם החלה כמאה וחמישים שנה לאחר חתימת התלמוד הבבלי - לא למדו מסכת נדרים והיא היתה נחלת יחידים בלבד! כדרך כל ספר שאינו נפוץ, משתקעים בו גירסאות שונות וחילופי גירסאות עם העתקתו במהלך השנים ואין מי שיעמוד להגיה ולתקן. כך העיד רב יהודאי גאון: "דאנן לא גרסינן מסכת נדרים". אף הרמב"ם, בסוף הלכותיו למסכתנו (נדפסו בסוף הגמרא) כותב, כי מתקופת רב יהודאי "לא נשנית נדרים בישיבה".

לא זו בלבד שמסכת נדרים לא נשנתה, אלא שגם לא עסקו בהלכות נדרים ואף לא התירו ולא הפירו נדרים ושבועות! רב יהודאי עצמו נמנע מלהזדקק לנושאים אלה והדורות הבאים החרו החזיקו אחריו ("אוצר הגאונים" נדרים עמוד 49). כך בסיומה של תשובה מתקופת הגאונים כתוב (תשובות הגאונים, שערי תשובה, סימן קמ"ה): "זה מן ההלכה, אבל בימי מר יהודאי גאון ז"ל לא נשנית נדרים בישיבה, והגאונים שאחריו נמנעו מלהתיר נדרים".

בני ארץ ישראל למדו תלמוד בבלי: לעומת בני בבל, בני ארץ ישראל שנו ולמדו מסכת נדרים של תלמוד בבלי, שכן, במהלך השנים בני ארץ ישראל - מקום מכורתו של התלמוד הירושלמי - החלו ללמוד בתלמוד הבבלי! על כך שבני ארץ ישראל הוסיפו לעסוק במסכת נדרים אנו למדים מתשובה של הגאונים שהופנתה לארץ ישראל ובה הם ממליצים להם להמנע מלהתיר נדרים ושבועות ("ארץ ישראל בתשובת הגאונים" סימן ח'). לאור כל זאת, מסביר בעל "דורות הראשונים" (חלק ג' עמוד כ"ה) כי רוב כתבי היד של מסכת נדרים שנפוצו באירופה, מקורם בארץ ישראל ולא בבבל, ומשם נשתקעה לשון חכמי ארץ ישראל, היתה ללשון התלמוד הירושלמי, בתוך מסכת נדרים שמן התלמוד הבבלי.

מדוע ולמה נמנעו בבבל מעיסוק במסכת נדרים ומהתרת נדרים?

לסכור את פי הקראים: תשובה לדבר ניתן למצוא בפירושו של הרמב"ם למסכת נדרים (סוף פרק י'). הרמב"ם כותב: "וסדר היתר נדרים - כפי מה שמסרו לנו רבותינו, חבורה מפי חבורה עד החכמים, וכפי שראינו כמה פעמים והתירו בפני אבותינו כמו שהיו עושים הם ז"ל בפני אבותיהם ורבותיהם. לפי שזה אצלנו בערי המערב, כלומר היתר נדרים, מעשים בכל יום, לפי שאין נובעים בערינו מים הרעים, כלומר המינות".

בארצות המזרח לא עסקו, איפוא, בנדרים, מפני המינות - התנועה הקראית שפשתה במחוזות אלה וקטרגה על מסורת התורה שבעל פה. מאחר שהיתר נדרים מוגדר "פורח באוויר" (ראה חגיגה סוף פרק ראשון ובפירוש המשניות לרמב"ם שם), דהיינו: אין לו מקור ברור ומפורש בתורה שבכתב, נתלו עליו הקראים ולגלגו על חכמי התורה כביכול בודים דברים מלבם, ואילו הם, הקראים גרסו, כפי שמואב בספר קראי מאותה תקופה, כי "אין לנדור - ואסרו סולחן, אלא לקיים" - נדרים אינם ברי הפרה.

כיוון שחכמי ישראל באותם דורות חפצו לסייע להמון העם להתמודד עם הקראים, הוצנע הלימוד במסכת נדרים ובהלכות נדרים, ובתהליך איטי אך מתמשך נדמו טענות הקראים בנושא זה. אכן, בדיקה מדוקדקת בספרי הקראים מן הדורות ההם מעלה כי הטענה נגד היתר נדרים כמעט אינה מופיעה שם (עיין עוד על כך בהקדמת אוצר הגאונים למסכתנו).

ההמון זלזל בקיום נדרים ושבועות: בתשובה שכתב רב נטרונאי גאון ("תשובות הגאונים" אסף סימן ל"א) הוא כותב טעם אחר: רב יהודאי תיקן שלא להפר נדרים וכל שכן שבועות, כי היו הנדרים והשבועות קלים על העם, ומסיבה זו גם תיקן שלא ילמדו מסכת נדרים בישיבות, כדי שבאופן זה ימנעו החכמים מלהתיר נדרים ושבועות.

בזמנינו תקנת הגאונים אינה נוהגת ואף בתקופת הראשונים כבר לא נהגו, כפי שכתבו רבים מן הראשונים, ביניהם הרמב"ם (הלכות שבועות פרק ו' הלכה י', ופרק י"ב הלכה י"ב) והרשב"א (שו"ת, חלק ד' סימן ק"כ): "כבר ידעת, שקצת מגדולי הגאונים ז"ל החמירו בדבר זה, שלא להתיר הנדרים, וכן לא היו נזקקין לעולם להתיר השבועות, ואיני צריך להאריך בדבריהם, שכבר ידעתם. אבל דורות אלו כבר נהגו כל הגאונים ז"ל להזקק להתיר הנדרים והשבועות".

הזכר היחיד שנותר, איפוא, מתקנת הגאונים, הוא לשון הגמרא השונה משאר המסכתות.

מעשה, העני המופלג, שאף לשבת אין לו מה לאכול - הרי הוא "עני בריא"...

דף ד/א כי דרוש ידרשנו אלו חטאות ואשמות
דרשת שבת שובה

אמרו: רמז לדרשת שבת תשובה מניין? שנאמר: "דרוש ידרשנו - אלו חטאות ואשמות" (האוצר היהודי).

גומרים ש"ס ב-5 דקות ליום, זוכים בשפע גדול

...ובודאי בלימוד המשניות כלול כל התורה כולה!
מרוך שר התורה מרוך ראש הישיבה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל הגר"ג אדלשטיין שליט"א

להתנסות חינוך התקשר עכשיו: +3764

לעילוי נשמת

הר"ר **פנחס נצר** ז"ל

בן יבדלחט"א ר' אברהם צבי שיחי' ראש וראשון לכל דבר שבקדושה, התמסר רבות להקמת והפצת הדף היומי בג'ירלטר נלב"ע בחטף ביום ב' מר חשון תשס"ח

תנצב"ה

הונצח ע"י מערכת "מאורות הדף היומי"

לעילוי נשמת

הר"ר **יצחק פרי** ז"ל

ב"ר שמואל זינוול ז"ל

שהמשיך מורשת אבותיו להדפיס ספרי בית סוכטשוב וכן הפיץ במסירות את "מאורות הדף היומי" בארה"ב. נלב"ע ג' בחשון תשס"ב

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחי' - בארץ ובארה"ב

לעילוי נשמת

מרת **חיה רחל וינברג** ע"ה

ב"ר מנחם מנדל ז"ל נלב"ע כ"ט בתשרי תשמ"ב

תנצב"ה

הונצחה ע"י ידידינו

הר"ר **מנחם וינברג** ומשפ' שיחי' בני ברק

לעילוי נשמת אבי מורי החזן

הר"ר **שבתי בראון** ז"ל

ב"ר עקיבא הלוי ז"ל נלב"ע א' מרחשון תשמ"ז

תנצב"ה

הונצח ע"י בנו החזן

הר"ר **יחזקאל בראון** הי"ו - מלבון אוסטרליה